

Фармакологічна та патофізіологічна школи Харківського національного медичного університету: минуле та сьогодення / М. С. Мирошніченко, Т. В. Звягінцева, Ж. М. Перцева, І. В. Киричок // Сучасні аспекти досягнень фундаментальних та прикладних медико-біологічних напрямків медичної та фармацевтичної освіти та науки : матеріали І науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю, яка присвячена до 90-ї річниці з дня народження професора Л.Т. Киричок (ХНМУ, Харків, 17 листопада 2022 р.) / МОЗ України, ХНМУ. – Харків : ХНМУ, 2022. – С. 24-28.

**ФАРМАКОЛОГІЧНА ТА ПАТОФІЗІОЛОГІЧНА ШКОЛИ
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ:
МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ**

Мирошніченко М.С., Звягінцева Т.В., Перцева Ж.М., Киричок І.В.
Харківський національний медичний університет, Харків, Україна

ms.myroshnychenko@knmu.edu.ua

Патологічна фізіологія та фармакологія є важливими фундаментальними навчальними дисциплінами, які викладаються студентам 2-3 курсів на кафедрі загальної та клінічної патофізіології імені Д.О. Альперна і кафедрі фармакології та медичної рецептури Харківського національного медичного університету (ХНМУ). Отримані під час вивчення зазначених дисциплін знання є вкрай необхідними для становлення грамотних та конкурентоспроможних лікарів різних спеціальностей. У центрі уваги патологічної фізіології та фармакології стоїть хвора людина. Метою патологічної фізіології є вивчення причин, умов, механізмів розвитку хвороб, їх клінічних проявів, а також методів профілактики та лікування. Проте фармакологія, як відомо, націлена на вивчення фізіологічних та біохімічних механізмів дії лікарських засобів, питань взаємодії організму і ліків у процесі лікування. Отже, патологічна фізіологія та фармакологія є тісно пов'язаними дисциплінами.

Фармакологічна та патофізіологічна школи ХНМУ є досить відомими в Україні та поза її межами, враховуючи їх представників та зроблені ними відкриття. Багато спільного між зазначеними школами пов'язано з професором, видатним вітчизняним патофізіологом, засновником вітчизняної ендокринології Олександром Васильовичем Репревим, який протягом 30 років (1895-1925) очолював кафедру загальної патології медичного факультету

Харківського університету, а згодом Харківського медичного інституту (з 1922 р – кафедра патологічної фізіології, нині кафедра загальної та клінічної патологічної фізіології імені Д.О. Альперна). Професор О.В. Репрєв більш ніж 50 років свого життя віддав служінню патологічній фізіології, яку він у свій час назвав наукою про хворе життя.

Дослідження Олександра Васильовича здебільшого були присвячені проблемам голодування, патології обміну речовин, патології ендокринної системи. Він створив велику наукову школу патофізіологів, з якої вийшло багато учнів, що у подальшому стали відомими науковцями та очолювали різні кафедри й установи як в Україні, так і поза її межами. Серед учнів О.В. Репрєва професори Яків Якович Постоєв, Данило Овсійович Альперн, Михайло Миколайович Павлов, Олександр Ілліч Черкес – видатні вчені, що працювали в Алматі. У музеї історії ХНМУ експонується фото цього відомого науковця зі своїми учнями.

Професор Я.Я. Постоєв завідував кафедрою фармакології з рецептурою, токсикологією та вченням про мінеральні води з 1912 по 1929 рр. Саме він при викладанні фармакології ввів принципи та закономірності патології. Наукові роботи Якова Яковича були присвячені вивченню дії снодійних, серцевих засобів, впливу екстирпації щитоподібної та парашитоподібної залоз на зольні компоненти крові, фармакології ізоанестезіну, дії фармакологічних речовин на ізольоване серце тварин під впливом радію, впливу бензолу на перебіг експериментального лейкоцитозу. У 1929 р. він видав посібник «Основи рецептури».

Член-кореспондент АН УРСР, заслужений діяч наук УРСР, професор Данило Овсійович Альперн протягом майже 40 років (1929-1968) завідував кафедрою патологічної фізіології, яка наразі носить його ім'я. Це один з найвидатніших вітчизняних патофізіологів, учений зі світовим ім'ям, теоретик медицини, праці якого з патології нейроендокринної регуляції, патогенезу запалення та алергії широко відомі в усьому світі. Під його головуванням відбулося становлення патологічної фізіології як навчальної дисципліни.

Знаковим стало видання професором Д.О. Альперном підручника з патофізіології, що вперше містив курс загальної та спеціальної патофізіології. Даний підручник, виданий російською та українською мовами, у подальшому був перекладений п'ятьма іноземними мовами. Перше видання його відбулося у 1938 р., останнє – у 1965 р.

Майже одночасно з Д.О. Альперном кафедрою фармакології у Харківському медичному інституті (нині – ХНМУ) почав завідувати ще один учень О.В. Репрева – Олександр Ілліч Черкес, у подальшому професор, всесвітньо відомий фармаколог і токсиколог, академік АМН УРСР (1930-1944 рр.). Під його керуванням кафедра фармакології стала однією з провідних в Україні. Наукова діяльність академіка О.І. Черкеса була присвячена біохімічній фармакології серцево-судинних засобів та біохімічній токсикології. Після 1944 р. свої наукові дослідження він продовжив у Київському медичному інституті (нині – Національний медичний університет імені О.О. Богомольця), де очолив кафедру фармакології, але основи його світової слави були закладені саме під час роботи Олександра Ілліча у Харківському медичному інституті.

Гідним представником фармакологічної школи Харківщини, продовжувачем її традицій стала професорка Людмила Трохимівна Киричек, яка завідувала кафедрою фармакології та медичної рецептури з 1985 по 2002 рр., а з 2002 р. працювала на посаді професора даної кафедри. Л.Т. Киричек була талановитим представником вищої медичної школи, мудрим педагогом та наставником, досвідченим науковим керівником та дослідником, блискучим організатором навчального процесу та методистом, порядною людиною. Л.Т. Киричек присвятила кафедрі весь свій педагогічний, науковий та організаційний потенціал. Людмила Трохимівна справедливо вважала, що без знань механізмів розвитку захворювання, тобто без знань основ патофізіології, неможливо досліджувати дію лікарських засобів на організм. Наукова діяльність Людмили Трохимівни була присвячена пошуку шляхів фармакологічної корекції несприятливих наслідків стресу різного ґенезу та вивченню антистресової дії лікарських препаратів, які впливають на природні

процеси і функції захисту організму від емоційно-негативних факторів. До речі, офіційним опонентом у Л.Т. Киричек під час захисту нею кандидатської дисертації на тему «Вплив бджолої отрути на секреторну та евакуаторну функції шлунка» у 1961 р. був академік О.І. Черкес.

Людмила Трохимівна з великим пієтетом ставилася до історії нашого вишу, її часто можна було зустріти у музеї історії університету. Вона говорила, що спілкування зі співробітниками музею надає їй нових сил. На базі музею неодноразово проводилися окремі засідання Харківської регіональної асоціації фармакологів України, під час яких присутнім ставали відомі нові цікаві факти з історії розвитку фармакології як науки на Харківщині, а також маловідомі факти з життя та діяльності її визначних представників.

У 2002 р. фармакологічна школа втретє поповнилася представником Харківської патофізіологічної школи – професоркою Тетяною Володимирівною Звягінцевою, ученицею відомих патофізіологів – професорів Р.У. Ліпшиць та М.О. Клименка, послідовників Д.О. Альперна (2002-2014 рр.). Характерною рисою Харківської школи фармакологів, до традицій якої Л.Т. Киричек дбайливо ставилася і розвивала, є збереження спадкоємності наукового напрямку і самостійне життя в науці. Глибоке розуміння проблем, що виникли у зв'язку з цим перед професоркою Т.В. Звягінцевою, яка змінила професорку Л.Т. Киричек на посаді завідувачки кафедри, допомогли їй збагатити науковий напрямок кафедральної роботи.

На кафедрі фармакології та медичної рецептури Т.В. Звягінцева продовжила початі на кафедрі патологічної фізіології наукові дослідження, присвячені вивченню механізмів ранового процесу, опікової рани, місцевих променевих ушкоджень шкіри, впливу ультрафіолетових променів на шкіру та організм в цілому. Результати її досліджень стали фундаментом для розробки принципово нових підходів до консервативної терапії ускладнених ран, опікової рани, профілактики та лікування радіоіндукованих та ультрафіолетіндукованих ушкоджень шкіри.

Спільність наукових шкіл фармакологів та патофізіологів проявлялася не тільки у вірності певним науковим напрямкам, але й в аргументованому підході до інтерпретації отриманих фактів, у перевірці даних, детальному вивченні фактичного матеріалу. Безмежна чесність, порядність, вимогливість до себе та співробітників об'єднали двох професорів на той час завідувачів кафедр патологічної фізіології Р.У. Ліпшиць та фармакології і медичної рецептури Л.Т. Киричек. На сучасному етапі патофізіологічну та фармакологічну школи об'єднують ще й спільні наукові інтереси, спрямовані на вивчення морфофункціональних основ загоєння ран шкіри, спричинених дією чинників екзогенного та ендогенного походження, в умовах проведення різних лікувальних заходів.

Одержані здобутки, відкриття, винаходи представників патофізіологічної та фармакологічної шкіл ХНМУ, що зробили їх відомими в усьому світі, стали можливими тільки завдяки використанню експерименту. Останній, як відомо, є основним методом патофізіології та передбачає вивчення етіологічних та патогенетичних особливостей хвороб з розробкою методів їх превенції, діагностики та лікування.

Отже, досягнення з минулого та сьогодення відомих патофізіологічної та фармакологічної шкіл ХНМУ, які на сьогодні очолюють відповідно професор М.С. Мирошніченко та професорка Т.І. Єрмоленко, свідчать про наявність багато спільного, що об'єднує дані школи. Представники патофізіологічної та фармакологічної шкіл повинні зберігати та пам'ятати історію, працювати разом, враховуючи безліч спільного, задля підвищення позитивного сучасного іміджу Харківського національного медичного університету як в Україні, так і поза її межами.